

ІДЕА *list*

№1 (20) • 2023

Розпошир удаль зір свій...

- **Ключові ідеї українського бароко**
- **Єдність музики та філософії у Григорія Сковороди**
- **Світлиця символів Сковороди, або основи душевного миру**

Журнал Культурної асоціації «Новий Акрополь»



Ключові ідеї українського бароко Ольга Косянчук	3
Вірші на жалісний погреб шляхетного лицаря Петра Конашевича-Сагайдачного Касіян Сакович	7
Улюблені автори та книги Сковороди Ірина Овчаренко	8
Єдність музики та філософії у Григорія Сковороди Олена Чіркова, Катерина Любонько	9
Карта подорожей та місць перебувань Г. С. Сковороди Катерина Любонько, Юлія Каменщикова	14
Інфографіка «Доба Сковороди» Катерина Любонько, Юлія Каменщикова	16
Сковорода. Сродність Ростислав Чопик	18
Світлиця символів Сковороди, або основи душевного миру Катерина Любонько	22
Нерівна всім рівність Катерина Любонько	29
Про цікаве Антон Мухін	30

Український філософ Григорій Сковорода, як вільний птах, здіймається над плинністю. Його твори проводять у світ вічних цінностей, тамують жагу справжнього і говорять про призначення людини, пошук щастя, внутрішню опору. Філософія Григорія Савича допомагає завжди триматися вертикально, так само як і його постать у камені, що залишилася стояти після руйнації музею його життя та творчості у Сковородинівці.

У час, коли світ відзначає 300-річчя з Дня народження Сковороди, ми, творці філософського журналу Idealist, мали за обов'язок і радість поглибити розуміння ідей, що лежать в основі його творів та власне його життя. Так народився цей номер, який, сподіваємося, зближить вас зі світом Григорія Савича.

Сьогодні вкрай необхідно реактуалізувати Сковороду – це українська історія і філософія, що може стати твердою опорою, аби будувати майбутнє. До того ж лише розуміння глибини і величі наших мислителів дозволить ділитися українською філософською спадщиною з іншими націями і робити вклад у духовну історію людства.

У цьому номері ми пропонуємо через різні грані наблизитися до таїни життя і творчості нашого провідного філософа: перш за все, відчутти аромат епохи українського бароко, коли творив Сковорода, а точніше – яку творив Сковорода; дізнатися, на що він духовно спирався, які традиції думки його надихали та кого саме він читав; разом із літературознавцем Ростиславом Чопиком переосмислити ідею сродності, яка пронизує всі твори й саме життя Григорія Савича, та навіть зазирнути до світлиці філософа, що є метафорою його душі, й доторкнутися до образів і символів, якими він жив, а також почути музику творів Григорія Савича.

З вдячністю хочемо тут згадати скворородинознавця Леоніда Ушкалова, який у 2019 році пішов у засвіти, залишивши по собі перевидані твори Григорія Савича та рідкісні наукові переосмислення його спадщини.

Цікавої вам мандрівки багатогранним світом Сковороди!

■ *Ваша редакція*

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ


Головний редактор: Антон Мусулін

Відповідальна за випуск: Юлія Каменщикова

Редактори: Вікторія Фертенко, Катерина Любонько, Ольга Косянчук

Макетування: Юлія Каменщикова, Олена Чіркова

Фото: wikipedia.org, pixabay.com



КЛЮЧОВІ ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

■ *Ольга Косянчук*

Ренесанс тяжіє до ідеальної форми, що виражає одвічні ідеї. У мистецтві повертаються античні пропорції, золотий перетин, використовується перспектива; твори наповнюються символами й метафорами, що потребують тлумачення та філософського осмислення. На зміну ренесансу приходить новий стиль мистецтва: бароко вривається у простір встановленої гармонії та прагне вийти за межі, розірвати коло усталених канонів, показати складність і багатоманітність світу. Це стан творчої та смислової напруги та постійного пошуку.

Бароко динамічне, химерне, майстерно поєднує світське і сакральне, життя і смерть. Саме слово «бароко» (фр.) означає «перлина неправильної форми». Перлини різні, але всі вони природно прекрасні й коштовні.

В Україні барокова доба охоплює 17 та 18 століття – час розквіту літератури, архітектури, музики, живопису, театру. Як впізнати барокові елементи у мистецьких творах? Яким був світогляд тогочасних митців?

Вірші на жалісний погреб шляхетного лицаря Петра Конашевича-Сагайдачного

*гетьмана війська його королівської милості Запорозького, складені іноком
Касіяном Саковичем, ректором шкіл Київських у братстві.*

*Мовлені від його студеїв на погребі того шляхетного лицаря в Києві, в неділю
провідну року Божого тисяча шістсот двадцять другого.*

Київ, 1622 року

■ Касіян Сакович

Як мужність запорожців королі пізнали,
То їм за герб такого лицаря признали.
Вітчизні він готовий завжди послужити
І за її свободу голову зложити.
А треба, то землею він пройде, водою,
До всього має вправність і прудкий до бою.

Україна тим військом себе захищає,
Де ж нема запорожців – татарин гуляє.
Це посвідчити можуть міста на Поділлі,
Також Белзькі, Підгірські – пізнали на ділі.
А де кров християнську поганин розлив,
Тих, котрі залишились, у рабство повів.
В козака хоч ні зброї, ані шишака,
Дожене поганина, лиш дай лошака,
І хоча він здоров'ю ушкоду вчиняє,
Та невільників завше з біди визволяє.

Вольність – ось найважливіша річ поміж усіми,
Гідність їй уступає речами своїми.
Тож освідчити можуть цю думку народи,
Бо вони до свободи ідуть од природи.
Золотою у світі її називають,
Доступитись до неї всі пильно жадають.
Та не кожному може вона бути дана,
Тільки нам, що боронять вітчизну і Пана.
Мужньо рицар у війнах до неї простує,
Не грішми, але кров'ю свободу купує.
Запорозькеє військо ту вольність здобуло,
Бо служило вітчизні старанно і чуло.

Зміни та рух

Людина бароко потребує руху, мандрівок, змін. Це період великих географічних відкриттів, прокладання шляхів до нових земель, завоювань. Час сміливості, авантюристичності й трагічної напруги, загострення конфлікту між бажаним і дійсним, мрією та зусиллями, які необхідно докласти для втілення мрії. Людина перебуває у стані внутрішньої кризи і шукає точки оперття.

На що опертися у часи змін? На саму себе і речі, непідвладні часу.

Подивіться скульптури Пінзеля. Досить часто обличчя персонажів виражають збентеження, зумовлене моментом вибору чи проживанням трагічної ситуації. Ми вже майже не побачимо того благородного спокою, витонченості та гармонії, що були властиві ренесансу.

В архітектурі з'являється багато кривих ліній, овальних, округлих форм, негострих кутів. Природу іноді зумисне зображають в неестетичних рисах. Бароко – це рух, який супроводжується динамікою та змінами.

Поєднання протилежного

Барокова людина, зазвичай, релігійна, хоча може вести цілком світський спосіб життя. Поєднання мирського та сакрального, християнства та «язичництва» (античності), високого та низького – типова риса бароко.

Наприклад, у п'єсах на біблійну тематику з'являються інтермедії – короткі жартівливі сцени з повсякденного життя, не пов'язані з сюжетом основного твору. У поетичних текстах Пресвята Діва постає в образі богині Діани, а Богдана Хмельницького порівнюють з античним героєм:

*Щедрий душею Богдан, що Марс його виховав грізний,
Волю жадану приніс, шляхту прокляту розбив,*

...

*Благословенний Богдан, що ляха, мов лютотого звіра,
І приручив, і провчив, славний герой, наш Ахіл.¹*

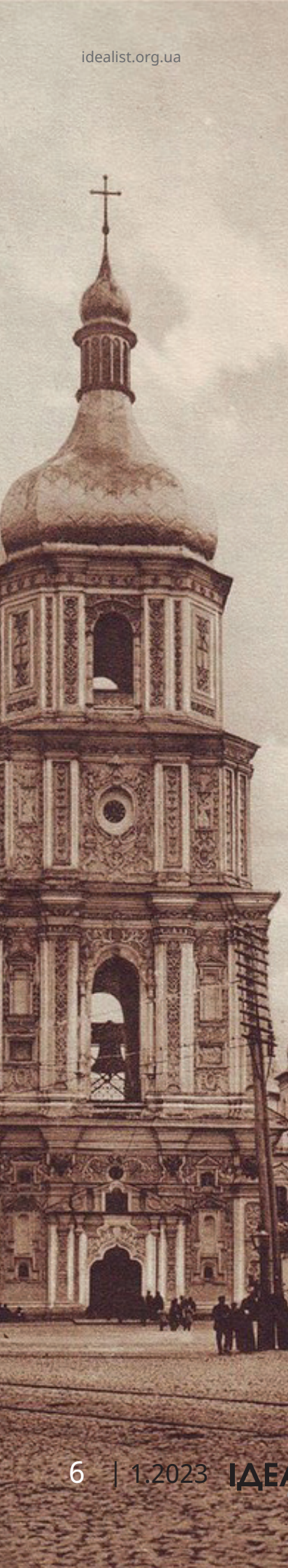
Мистецтво Середньовіччя шукає Бога, мистецтво Ренесансу возвеличує людину і ставить її в центр світу (антропоцентризм), а бароко об'єднує елементи Середньовіччя та Ренесансу. Духовний пошук і внутрішнє життя, подекуди й аскетичне, поєднуються із культом сильної особистості.

Можливо, зіштовхування та об'єднання протилежних на позір речей народжує ту іскру, що дає нове осмислення усталеному і здатність глибше побачити суть?

Химерність і декоративність

Декоративність барокових творів подекуди дивує. Поет Іоанн Величковський писав вірші, надаючи їм форму серця, яйця, зірки, місяця, чаші...

¹ Невідомий автор, «Вірш Богдану Хмельницькому», 1729 р.



Автор грає з читачем, загострює увагу на формі, відчуває повну свободу працювати з її розмаїттям на відміну від канонів попередніх століть. Поет каже: прочитай мій вірш-лабіринт і поміркуй, яке слово в ньому заховане? А розгадкою стає... ім'я та прізвище автора!

Людина бароко стверджує: «Я є, і я маю, що вам сказати». Цінні не лише ідеї, а й той, хто їх передає. Митець ніби промовляє: ось мій герб, мій твір, храм, який я збудував, моя печатка.

Іноді може здатися, що у творах форма переважає над змістом і метою є декоративність. Але це не так. Бароко вчить бачити цілісно форму та ідеї, вчитуватися і дивлятися у мистецький твір.

Усвідомлення минулості

Швидкоплинність життя – одна із ключових ідей епохи бароко. Життя, ніби пісок, збігає дуже швидко. Смерть – вінець і підсумок земних зусиль. Барокова людина живе з відчуттям *memento mori* (з лат. «пам'ятай про смерть»). Усвідомлення того, що смерть близько, дає можливість цінувати людей та звичні речі. Митці висміюють прив'язання до речей, які так чи інакше забере смерть: до багатства, їжі, влади, слави... Бароко робить смерть частиною життя:

*Знаю, що смерть, як коса замашна,
Навіть царя не обійде вона,
Байдуже смерті, мужик то чи цар,
Все пожере, як солону пожар,
Хто ж бо зневажить страшну її сталь?
Той, чия совість, як чистий кришталь.²*

Іоан Величковський жартує із читачем і каже, що зрозуміє природу смерті, коли його вже не стане. Тому він радить допитливим дізнатися в нього про смерть, коли він вже знатиме відповідь:

*Що єст смерть, питаєш мя? Если би-м знав, уже
був би мертвим. Гди умру, прийди в тот час, друже.*

Життя як театр

Подібно до того, як актор змінює ролі, людина носить різні маски. Вона грає ролі, до яких зникає, а поза масками прихована справжня індивідуальність: те, що глибоко всередині, сутність, яка не залежить від віку, здоров'я, сімейного та соціального статусу. Бароко ставить питання: що в нашому житті маска, роль, декорація, а що є справжнім?

Саме в цю епоху активно формується український театр. Однією з перших п'єс вважається драма невідомого автора «Про Олексія, чоловіка

² Г. Сковорода, «Всякому місту – звичай і права».

Божого», створена у 1673 році. Драматичні тексти писали Феофан Прокопович, Григорій Кониський, Дмитро Туптало. В Києво-Могилянській Академії народилася традиція щороку ставити вистави, для чого спеціально писали п'єси, а акторами були самі студенти.

Важливість розуму

Дослідник барокової культури Ігор Ісіченко пише, що автор барокового твору неодмінно виявляє себе як учена людина, котра вивчає наукові та історичні факти, добре обізнана в античних та біблійних сюжетах, міфології, символізмі, володіє кількома мовами. Розум цінується як те, що виділяє людину з-поміж інших живих істот. Завдяки розуму можливе пізнання світу і самого себе, управління державою, підтримування порядку.

*Розум в житті головне, а все інше гине безслідно,
Смерть забирає його, а таланти великі безсмертні.
Розум правдивий і світлий досліджує вміло природу,
Істину з надр недоступних Ереба на світ він виводить,
Ратні полки у бою і поході тримає в порядку,
Безліч він справ розглядає, керує народами світу.³*

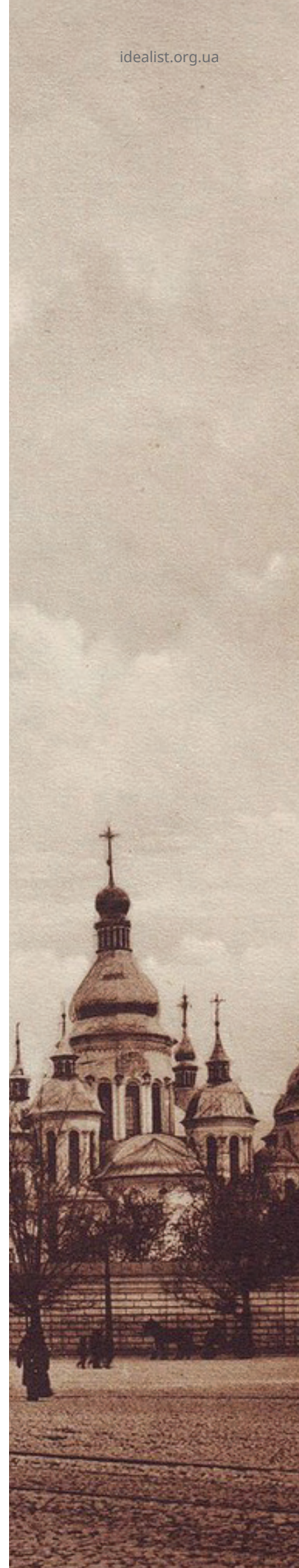
Розквіт української культури

Письменник і літературознавець Леонід Ушкалов писав: «Я глибоко переконаний у тому, що епоха бароко була часом розквіту української поезії». Ця думка справедлива і для інших видів мистецтва. У 17–18 століттях з'являються нові жанри в музиці та літературі, будуються храми та навчальні заклади у стилі козацького чи мазепинського бароко. Собор Софії Київської зазнає перебудови: колись строгий і лаконічний середньовічний храм стає пишню декорованою будівлею із зеленими куполами (нині візитна картка України).

Постать філософа і письменника Григорія Сковороди увінчує культурно-історичну добу бароко. За влучними словами історика літератури Дмитра Чижевського, завдяки Сковороді бароко не дожевріло, а догоріло повним полум'ям. Це останній великий письменник епохи.

В кінці 18 століття бароко заступають нові стилі, але його ідеї продовжують жити. Хтозна, чи не проживаємо ми період «необароко» зараз, коли історичні події змінюються швидше, ніж ми встигаємо адаптуватися; коли ми частіше замислюємось над швидкоплинністю життя і тим, що насправді цінне; коли спадають маски, за якими – справжня людина? Це та людина, що перебуває у моменті вибору і внутрішньої боротьби, здатна на глибокі почуття і співстраждання, людина, яка шукає точки опертя і прагне гідно зіграти свою життєву роль. ■


³ Митрофан Довгалевський, «Панегірик Анні Іванівні», 1736–37рр.





УЛЮБЛЕНІ АВТОРИ ТА КНИГИ СКОВОРОДИ

- Біблія
- Платон
- Аристотель
- Вергілій «Енеїда»
- Гораций
- Лукіян
- Плутарх «Про спокій душі», «Про загальні поняття»
- Цицерон «Листи»
- Сенека «Листи до Луцілія»
- Діоген Лаерцій «Про життя, вчення та висловлювання славетних філософів»
- Філон Александрійський
- Ориген
- Василій Великий
- Августин Аврелій
- Боецій «Розрада від філософії»
- Тома Кемпійський «Наслідування Христа»
- Еразм Роттердамський «Адагії»
- Ян Амос Коменський «Світ чуттєвих речей у малюнках»
- Феофан Прокопович



ЄДНІСТЬ МУЗИКИ ТА ФІЛОСОФІЇ У ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

■ Олена Чіркова, Катерина Любонько

«Таку ціну боги назначили за пісню: ставати тим, про що співаємо».

Слова, приписані Піфагору

Чи помічали ви, як часто співають персонажі у творах Сковороди? Його література пронизана музикальністю. Майже в кожному філософському творі ми знайдемо музично-поетичні вкраплення, не кажучи вже про те, що власне філософія вважається «найдосконалішою музикою»¹.

Сучасники знали Григорія і як музиканта, але мелодії, що він складав, до нас не дійшли. Деякі з них стали народними, а отже анонімними, – відомо, що пісні Сковороди переспівували його сучасники, зокрема бандуристи. Все ж є декілька мелодій, які дослідники приписують його авторству. До прикладу, не так давно Онися Шреєр-Ткаченко знайшла у збірнику духовних концертів і відправ із бібліотеки Києво-Софійського

собору «Відправу на вісім голосів», підписану «Грицькова». Деякі дослідники припускають, що йдеться саме про Грицька Сковороду². Можливо, його мелодії ще чекають в архівах на своїх пошуковців.

Отже, насолоджуватися сповна його музикою наразі ми не можемо. Але можемо у філософських творах Григорія Савича відкрити для себе музикальність його душі, що доповнить і збагатить образ нашого вчителя. Спробуймо ж відтворити більш цілісний портрет Сковороди, звернувши увагу на музику в його житті та творах.

З дитинства Грицько був знайомий із рідним фольклором, у його сім'ї дотримувались народних звичаїв та традицій, часто співали пісень.

¹ М. Ковалинський. Життя Григорія Сковороди // Григорій Сковорода. Повне зібрання творів: У 2-х т. – К., 1973.

² Див. Л. Ушкалов. Ловитва невловного птаха: Життя Григорія Сковороди. – К.: Дух і Літера, 2017.



Невідомий автор, Партесний концерт, XVII ст.

Життя тодішніх українців супроводжувала християнська традиція, а отже, малий ще філософ виховувався і на церковній музиці. Один із випускників Київської духовної академії, що жив на століття пізніше від Григорія Савича, Віктор Аскоченський згадував, що «Сковорода навчився співати на криласі³ дуже рано, коли ще не вмів ані читати, ані писати»⁴. Співав він добре, бо мав досконалий слух і чудовий голос. До того ж із дитинства Григорій був схильний до гри на музичних інструментах. Як згадує Іван Снегірьов, «[він] самотужки навчився грати спершу на дудочці⁵, а потім на флейті»⁶. А інший поціновувач Сковороди Ізмаїл Срезневський пише, що «помалу-малу він так удосконалив свій інструмент, що міг передавати на ньому переливи голосів співочих птахів». Флейта супроводжувала філософа протягом усього життя, в усіх його мандрах. Цікаво уявити, а які речі ми би мали з собою при кожній нагоді та цінували протягом усього життя.

Співочий талант Григорій із семи років розвивав у дяківській школі, де вивчали восьмиго-

³ Місце в церкві для співаків хору.

⁴ Л. Ушкалов. Ловитва невловного птаха: Життя Григорія Сковороди. – К.: Дух і Літера, 2017.

⁵ Тобто на сопілці.

⁶ Л. Ушкалов. Ловитва невловного птаха: Життя Григорія Сковороди. – К.: Дух і Літера, 2017.

лосий спів духовних мелодій, «самогласний» спів, тобто ті самі псалми та ірмоси на певний голос, а також спів «подібний», тобто спів подвійного тексту на один і той самий голос»⁷. У той час Гриць був учасником і церковного хору.

По закінченню дяківської школи він продовжив навчання в Києво-Могилянській академії – одному з найкращих європейських закладів того часу. Там на талановитого юнака звернув увагу диригент співочої капели, тож Григорія відразу прийняли до хору при академії. Він навчився грати на багатьох інструментах і опанував принципи партесного співу⁸ та основи композиції, тому став незамінною людиною в оркестрі. В академії проявити музичний талант можна було не лише в капелі, адже музична культура стала невіддільною частиною тамтешнього життя й навчання. Музикою супроводжувалися філософські та богословські диспути. Вони починалися і завершувалися хоровим співом, а в перервах студенти грали інструментальні п'єси, співали канти⁹. Також вихованці академії дуже

⁷ Там само, С. 43.

⁸ Партесний спів – різновид багатоголосного (найчастіше чотириголосного) хорового виконання *a cappella* за окремими голосами-партіями (партесами).

⁹ Кант (від лат. *cantus* – «спів», «пісня») – церковна або світська пісня для триголосного ансамблю або хору, що була поширена у XVI-XVIII ст. в Україні.

любили ставити театралізовані вистави та вертепи, до яких Скворода часто писав поезії та музику, серед яких ми знаємо колядку «Ангели, знижайтеся», що увійшла до його збірки «Сад Божественних пісень». Ноти до неї збереглися в записках найстарішого з відомих в Україні вертепів, а саме Галаганівського (Сокиринського)¹⁰.

Історія переповідає, як зберігся цей вертеп. Якось до маєтку Галаганів прийшли колядувати київські студенти. Господарям дуже сподобалася вистава, і вони так тепло прийняли студентів, що ті у відповідь подарували їм цілий вертеп та передали місцевому хору ноти. Таким чином мелодія, яку ймовірно написав Скворода до своєї поезії «Ангели, знижайтеся», теж збереглася. Сьогодні ми маємо змогу її послухати у виконанні гурту «Хорея Козацька» під керівництвом Тараса Компаніченка.

Після семи років навчання в Києво-Могилянській академії Григорія відбирають до придворної капели імператриці Єлизавети Петрівни, де він протягом двох років співає та, як припускають деякі дослідники¹¹, пише духовну музику. Михайло Ковалинський, найближчий учень та друг Григорія Сквороди, теж згадує, що його вчитель укладав музику для виконання під час церковних служб: «Він komponував духовні концерти, поклавши на музику деякі псалми, а також вірші, що їх співають під час літургії, і ця музика сповнена простої, але поважної гармонії, проникливої, чарівної, зворушливої». Це важливо згадати, адже духовна музика на той час була найбільш професійною, тож komponування мелодій у цих жанрах свідчить про високий рівень музичної майстерності Григорія Савича.

Дивує широта музичних зацікавлень майбутнього філософа. Зі згаданого ми бачимо, що він писав музику в різних жанрах – і світських, і духовних, і фольклорних. А виконувати музику він міг на різних інструментах: на сопілці та флейті, на скрипці, бандурі, гусях.

Надалі музика у житті Сквороди поступилася філософії та педагогіці, хоча він не розлучився з флейтою і все життя залишався музикальним. М. Ковалинський згадує, наприклад, як учитель

¹⁰ Вертеп називають за прізвиськом родини Галаганів або за назвою села Сокиринці (Полтавської обл.), де був їхній маєток.

¹¹ Таке припущення висловлюють зокрема Г.Квітка-Основ'яненко, Григорій Данилевський, Ізміл Срезневський.



І. Руткович, Архангел Гавриїл, 1697–99 рр.,
Національний музей у Львові

допоміг йому позбутися страху перед мерцями: він приводив Михайла на цвинтар, іноді залишав його, ховаючись неподалік і награвачи якусь заспокійливу мелодію; і це подіяло. Тож Григорій Савич використовував музику і як засіб виховання та зцілення.

Погляньмо тепер на музику у його філософській творчості. Сам Скворода про себе писав: «Не орю ж, не сію, не купую, не воюю, відкидаю ж будь-яку життєву печаль. Що ж роблю? Ось що: “Завжди



Послухати колядку «Ангели,
знижайтеся»
у виконанні гурту «Хорея Козацька»



О. Шупляк, Мелодія священного лісу (фрагмент), 2022 р.

благословляю Господа, оспівую воскресіння його!»¹² Може, так він називав свою сродну працю?

Сковорода поезію писав із юнацьких років і протягом всього життя, а прозові твори почав писати лише з того часу, коли узявся до викладання поетики в Переяславському колегіумі. Збірка «Сад божественних пісень» була справою майже всього його життя – вона складається з 30 пісень, написаних у 1750–1785 рр. Ці пісні виконувалися у супроводі різних музичних інструментів, іноді на кілька голосів, і всі мелодії також укладав Сковорода. Приводи до написання пісень були різні: у збірці є колядки, великодні пісні, вітальні пісні до урочистих подій, пісні-коментарі на цитати з Біблії та інших текстів. Складається враження, що поезія і музика супроводжували його плин життя всюди і завжди.

Але що дивовижно, музика присутня не лише в його поезії, а й у прозі. Погляньмо просто на назви творів: свої коментарі до обраних фрагментів у Біблії він називав симфоніями. Давньогрецьке слово «симфонія» означає «співзвуччя». Тобто філософ своїми творами – як-то «Симфонія, назва-

на Книга Асхань» чи низка симфоній у трактаті «Нарцис. Слово про те: пізнай себе» – ніби будував єдиний акорд із головним текстом свого життя, Святим Письмом.

У сюжет своїх творів Сковорода теж досить часто вплітав музичні ходи. Так, наприклад, у притчі «Убогий Жайворонок» є сцена бенкету, в кінці якого всі присутні розділяються на дві частини хору й у супроводі сопілки співають «Пісню Христовому Різду про його убогість». Цією піснею й завершується притча. А твір «Розмова, що називається Алфавіт, або Буквар миру» саме починається з пісні – у ній закладені основні ідеї подальшого діалогу.

Також доволі часто персонажі Сковороди за допомогою пісень висловлюють свої життєві гасла. Один із найцікавіших таких прикладів міститься у творі «Боротьба архистратига Михаїла зі сатаною про це: легко бути добрим», де один за одним проспівуються різні підходи до життя. Спершу чуємо (чи то читаємо) пісню багатіїв – тобто тих, хто керується в житті саме ідеєю збагачення:

¹² Г. Сковорода, Боротьба архистратига Михаїла зі сатаною про це: легко бути добрим.

Хоч у світі я поганій – лиш би був багат.
 Нині совість не у моді, дасть лиш золото лад.
 Як нажив не запитають, був би жирний гріш.
 Як багат, то всім я брат, чесно не згірш.
 Що у світі в нас ганебне? Гаманець худий.
 Жити жебрами? Спускає краще в смертний
 гній...

Наступну пісню співають так звані лицеміри, тобто ті, хто судять по зовнішності та хто навіть Бога шанує поверхово, засновуючись на зовнішніх умовах:

Боже, встань, чого дримаєш?
 Чом за нас не вболіваєш?
 Беззаконних шлях цвіте!
 Їм нема біди ніде.
 Ми ж тобі свічища ставим,
 Кожен день молебні правим!
 ...
 Дай багатство всіх нам мов!
 Отоді тебе прославим,
 Свічки золоті поставим.
 Позолочені всі храми
 Зашумлять тобі піснями –
 Тільки золотий дай вік!

І третім звучить гасло святих архангелів про те, у чому вони бачать щастя і чим врешті можна бути задоволеним:

Як безодню океана жменькою не закидати,
 Так малесенькій краплині піч вогненну
 не здолати.
 Та чи може у печері вік орел свій коротати?
 Як на край святий небесний вилетів він
 погуляти.
 Так не буде ситий плотським дух.
 Дух – безодня у людині, ширша вод всіх і небес.
 Не наситиш тим довіку, чим полонить світ
 цей весь.
 Звідси сум шкребе невгамно, туга і печаль
 у грудях,
 І неситість, що із краплі жар іще сильніший
 будить.
 Знай: не буде ситий плотським дух.
 О роде плотський! Невігласи! Доки ти
 тяжкосердний?

Зведи очі сердечні. Повернись до небесної
 тверді.
 Чому не шукаєш знання, що зветься Богом?
 Чому ти не прагнеш, щоб побачити його?
 Безодня безодню раптом задовольнить.

До речі, остання пісня також є у збірці «Сад божественних пісень». Таким чином поетичні та прозові твори Сковороди переплітаються у єдине ціле, передаючи його світогляд.

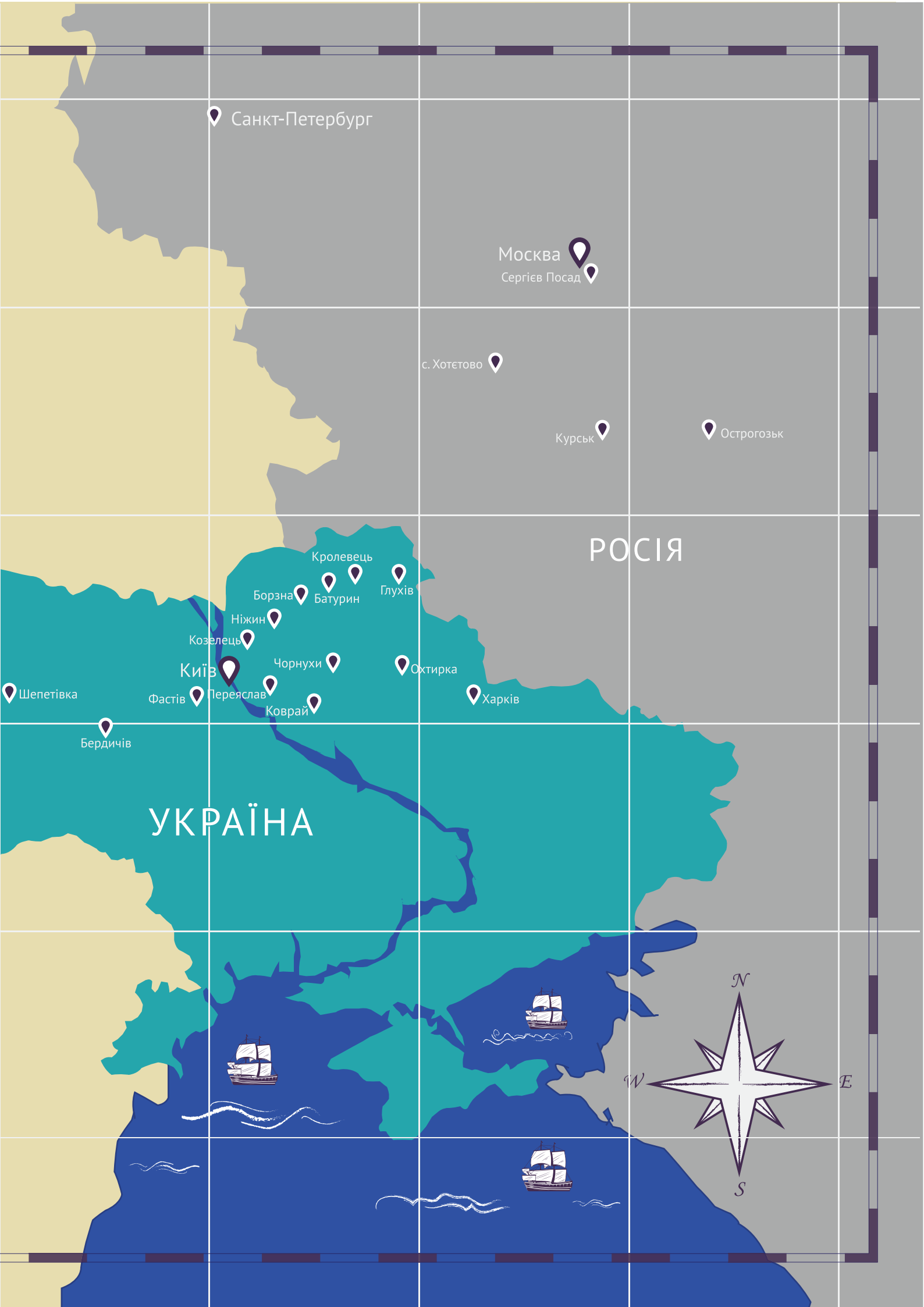
Врешті музика присутня в його творах і у вигляді окремих вкраплень – висловів, образів, цитувань. Славнозвісні слова «Музика – великі ліки в скорботі, утіха в печалі і забава в щасті» промовляє персонаж на ім'я Пишек у притчі «Благодарний Еродій», аби показати свою освіченість. А байка «Гній і Алмаз» завершується «сими Аристотеля про музику словами: ρυθμος δε χαίρομεν δια το Γνώριμον και συντεταγμένον¹³. Хто се розжує, той знає, що означає Ρυθμ. Се слово на Русі у багатьох устах, але не у багатьох умах». Тут філософ використовує музичне поняття «ритм» як символ – для Сковороди ритм стосується не лише музики, але укладу всього життя, зокрема через музику він пізнає і пояснює для себе світ.

Тож як можна читати Сковороду та не чути всієї цієї музики? Вона була з ним із самого дитинства – як перша любов, – і супроводжувала його протягом усього життя: розважала в студентські роки, допомагала виховувати учнів у зрілі роки і пронизала його літературно-філософські творіння. Спершу Григорій навчився співати, потім грати на сопілці та інших музичних інструментах, згодом створювати мелодії і врешті скласти «найдосконалішу музику», якою є філософія. Його поезія і проза стали всуціль оспівуванням таємниці життя. Прислухаймося до їхнього звучання і, можливо, ми почуємо більше, ніж раніше. Погляньмо на самого Сковороду і, можливо, ми побачимо новий, яскравіший образ нашого знаного філософа. ■

¹³ (гр.) «У ритмі нам дає насолоду відомість і порядок».

Карта подорожей
та місць перебування
Г. С. Сковороди





Санкт-Петербург

Москва
Сергіїв Посад

с. Хотєтово

Курськ

Острогозьк

РОСІЯ

УКРАЇНА

Кролевець

Борзна

Батурін

Глухів

Ніжин

Козелець

Київ

Чорнухи

Охтирка

Харків

Шепетівка

Фастів

Переяслав

Коврай

Бердичів

N

W

E

S

ПОДІЇ В ЖИТТІ СКОВОРОДИ



1722
Народився у с.Чорнухи на Полтавщині

1729 – 1734
Навчається у дяківській чотирирічній школі

1734 – 1742
Навчається у Києво-Могилянській академії

1742 – 1744
Співає у придворній капелі імператриці Єлизавети

1744 – 1745
Вивчає філософію у Києво-Могилянській академії

1745 – 1750
Подорожує по Європі у складі комісії з заготівлі вин

1751 – 1753
Вивчає богослов'я в Києво-Могилянській академії

1751
Викладає поетику в Переяславському колегіумі

1755
Паломництво до Троїце-Сергієвої лаври.

1753 – 1759
Працює приватним учителем у поміщика Томари

1730

1740

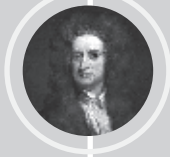
1750

1760

1648 – 1764
Існування Гетьманщини

1721
заснування Російської імперії Петром I

1643 – 1727
Життя Ісаака Ньютона



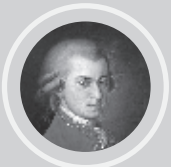
1685 – 1750
Життя Йоганна С. Баха



1742 – 1761
Правління Єлизавети Петрівни



1747 – 1762
Будівництво Андріївської церкви у Києві



ПОДІЇ ЧАСІВ СКОВОРОДИ

1759 – 1760

Викладає в
Харківському колегіумі.

1760 – 1762

Живе у приятеля в с.Стариця
Харківської області

1762 – 1769

Повертається до викладання
в Харківському колегіумі.

1770 – 1794

Подорожує по Харківщині,
Сумщині та Російській імперії,
де живуть його учні. Пише
філософські твори.

1794

Помер на
Харківщині
у маєтку Андрія
Ковалівського –
вітчима Василя
Каразіна.



60

1770

1780

1790

1762 – 1796

Правління Катерини II

1756 – 1791

Життя Вольфганга А. Моцарта

1770 – 1827

Життя Людвіга ван Бетховена



1775 р.

Остаточна ліквідація
Запорізької Січі Катериною II.

1789 – 1799

Французька революція



СКОВОРОДА. СРОДНІСТЬ¹

■ Ростислав Чопик

Гадаю, не помилюся, коли скажу, що вчення Сквороди ще від шкільної лави у більшості українців асоціюється насамперед з «ідеєю сродної праці». З нею любомудр входить просто у серце українського школяра й одразу стає добрим другом, вдячним порадником. Адже батьки/вчителі апелюють до гіркового обов'язку: роби, що мусиш! А Григорій Савич до бажання, солодкого наче мед: роби, що любиш!!! І вмить розвантажує те, чим вони роками вантажили, готуючи своїх чад до «серйозних» професій. Тобто тих, які в житті забезпечать «надійний шматок хліба».

Вивчення його філософії мимоволі перетворюється на сеанс профорієнтації. Уроки стають дискусійними клубами, де з'ясовується що ліпше: «кайфувати» надголодь чи нудьгуючи жирувати? Звісно, в тих суперечках істина так і не виходить із тіні й профорієнтація сходить

до профанації. Адже обидві альтернативи диспутантів не влаштовують, а знайти поміж них «золоту середину» чомусь не вдається. Тим часом многотрудні школярські будні затягають у свій напружений ритм. Треба вчити домашні завдання, готуватись до іспитів, треба, треба і треба... Тож усе оте «сковородинство», як правило, так і лишається наївною баечкою, дитячою забаганкою, «забутою мелодією для флейти», яку певний чиновник, політик чи бізнесмен соромливо ховає в шухляді робочого столу...

Причину цього *status quo* нині модно називати когнітивним дисонансом: у поняття «сродної праці» Скворода вкладав зовсім інший сенс, аніж той, який там відчитує побутова свідомість. Вживаючи «любити», «бажати», «хотіти» та інші модальні дієслова стосовно професії, що позує на роль покликання, учні мають на увазі те

¹ Григорій Скворода. Найкраще. – Львів: Terra Incognita, 2017.

саме відчуття, з яким люблять-бажають-хочуть розважатися: грати в улюблені ігри, читати цікаві книжки, дивитися кінофільми, сидіти у соцмережах... Вони мають на увазі зацікавлення-прив'язаність-залежність на рівні емоційному, неглибокому, вже хоча б тому, що заняття, перелічені щойно, подобаються усім...

Звичайно, емоції теж, але тільки як поста-чальники пропозицій на запит певного глибинного відчуття; чогось, що ніби знаєш, відколи себе пам'ятаєш. Те відчуття – немов камертон, яким визвучуєш; мов прообраз, яким вивіряєш; наче первісна матриця, що приймає або не приймає хоч, здавалось, так любиш-бажаєш-хочеш того чи сього.

Проблема не в тім, щоб вибрати, а в тім, щоби *упізнати*. У сродності нема конкурентів – вона єдина, індивідуальна, тільки твоя. Та водночас вона є частиною цілості світу, створеного за планом Творця. Ідентифікуючи себе зі своєю частиною, людина підтримує «живий і невсипущий рух всієї машини» Божого Промислу. Сродність – наче розетка, через яку вмикаєшся в трансцендентну енергомережу, мов зерно, яке кожен має в серці апріорі, ще до народження, і яке проростає не само від себе, але тільки на ґрунті «божественної природи», беручи з неї творчу снагу. В тій природі потрібне є неважким, а важке непотрібним, тому обов'язок і бажання перестають суперечити одне одному, натомість зливаються в незбагнений для деякого оксиморон. Людина стає зобов'язаною перед бажанням – тим, найглибшим, первісним, сродним, від Бога... Причаститись Божою цілістю – то стати щасливим (с-частливим). Осягнути «істинне щастя в житті» – головна мета сквородинської філософії.

Її «фірмові» візитівки: себепізнання, кордоцентризм («філософія серця») – лише кроки на шляху до цього надзавдання. Адже пізнати себе – то пізнати своє серце; пізнати серце – то пізнати, яку сродність засіяно в нім; пізнати сродність – то здобути можливість жити за сродністю, а отже, стати щасливим. Ясна річ, без останнього, практичного, пункту вся теоретична підготовка не матиме жодного сенсу, теорія щастя без практики – все одно, що заочне кохання. Експресія сквородинських трактатів спонукає читача до негайної дії, аби перекона-

тись, що це все – не пусті «благі наміри». Сам бо вважав, що «в усіх науках та мистецтвах плодом є правильна практика» і «учив, як жив, а жив, як учив», ставши предтечею новочасного екзистенціалізму, поширених нині езотеричних практик, які прагнуть пробудити в людині її внутрішню життєву енергію, ну, а далі та сама вже підкаже *що* потрібно робити.

Тобто маємо парадокс: жити за Сквородою – то йти не його, а своїм шляхом; пізнавати Сквороду – то насправді пізнавати себе; виховувати по-сквородинськи – то не вкладати людині ззовні якісь правильні істини, а буквально ви-ховувати – захищати від зовнішнього втручання потенціал, закладений усередині. «Яблуню не вчи родити яблука: вже сама природа її навчила. Огороди тільки її від свиней, обріж вовчі, очисти від гусені, відверни спрямовану на корінь її урину...» – і вона зародить «сама»! Ти – тільки асистуватимеш у цьому Божественному Саду. Звісно, за умови, що на самому початку адекватно пізнав-ідентифікував у яблуні – яблуню, в груші – грушу й не намагаєшся зацепити «грушки на вербах» ... Насолода від участі в акті цього таїнства – *блаженство* творчості. Це відчуття перевершує огром дрібних задоволень, про які повсякчас нашптують з бур'янів змії спокус. Сродна праця – це творча праця, й тільки така єднає нас із Творцем, адже творив людину за своєю подобою.

У сучасних перекладах Сквороди «сродність» часом фігурує як «спорідненість», «природженість». Перекладачів можна зрозуміти: ці варіанти відповідають нормам літературної української мови, натомість сквородинський інваріант комп'ютер уперто підводить червоною лінією. Однак вслухайтесь у «внутрішню форму слова» (за сквородинцем О. Потєбнею). «Спорідненість» передбачає сурядний зв'язок: споріднені душі, споріднені покликання чи професії. Тобто споріднені *між* собою – по горизонталі, вшир, ще й *по*-ріднені вже *по* тому, як народилися. Тим часом «сродність» виходить по вертикалі, з глибини серця, куди її зерно заклав Той, Кого навряд чи коректно вважати рівноправним партнером. Причому цей розподіл ролей відбувається ще *до* народження людини: спершу дух – відтак його втілення, а тому

і «природженість» – термін, адекватний хіба для фізичних процесів та явищ. Так, це «за правилом», але ж у кожного правила є виняток. Поготів, коли він – ексклюзивний, візитково сковородинський термін...

Зі своїми ідеями, незабутньою флейтою й Біблією в припорошених саквах Скворода обійшов і Гетьманщину, й Слобожанщину – пів-України, і скрізь йому були раді. Його відвідини вважалися добрим знаком, Божою милістю; у світлицях висіли його портрети; ще за життя цей «мандро-ваний філософ» (за Д. Багалієм) став «символом мудрості української землі» (за В. Шевчуком), а по смерті чим далі, тим більш зрозуміло, що він «стоїть у центрі української духовної історії», яка «все, як зачарована, повертається до сковородинства» (за Д. Чижевським)...

Коли цитують вікопомну сковородинську епітафію «Світ ловив мене, та не впіймав», мають на увазі, в кращому випадку, втеклого від реального світу анахорета, «загублену» в часі та просторі українську людину (за М. Шлемкевичем), а в гіршому – «блудного Сквороду», байдужого до болючих проблем України і таки «пійманого» у сіті «царської мови» (за І. Малковичем). Що казати, і Т. Шевченко нарікав на «українського Діогена» за ту *lingua mixta* (мовну мішанку) й шкодував, що той не писав народною мовою; і «гарячому» П. Кулішеві допікало «шкварчання» Сквороди... Однак у природі все відбувається поступово. Аби зерно проросло, слід спершу Його засіяти й розпушити ґрунт. Творчість І. Котляревського, як і весь ембріональний («дошевченківський») період нової української літератури, зачиналися в силовому полі сковородинства. Вчення любомудра виявилось напрочуд суголосним своєму часові, а у вимірі вічності – «частоті» українського серця.

Приміром, «Наталка Полтавка», яка є «не чим іншим, як варіацією на тему “Убогого Жайворонка” Сквороди» (за А. Ушкаловим). Протагоніст сковородинської притчі Жайворонка застерігає антагоніста Тетервака, аби той не пропав у сітях світової марноти. Жайворонка – пташка ранкова, що будить людей від духовного сну («Прокинувшись, побачили славу Його» – ранній трактат любомудра), до того ж, він зветься Сабаш («від сирського слова *саба* або *сава*, тобто мир,

спокій, тиша»), тобто це Григорій Савич «персоною власною». Тетервак же уособлює загалом українців («Бо ж усю Малоросію Великоросія називає тетерваками»), глухих до сковородинства. Аж піймавшись в сіті й вирвавшись ледь живим, Тетервак вирішує «зненавидіти глупоту». А скористається шансом від Жайворонка вже не він, а його спадкоємець із «Наталки Полтавки» Возний – *Тетерваковський!*

Естафету від Сквороди Котляревський переймає і в «Енеїді». Бурлескно-трагедійну специфіку її сатири запрограмував «розумний жарт» над несродністю зі знаменитих «Байок харківських». «Немає нічого смішнішого за розумний вигляд із порожніми нутроцями» (з авторської передмови), а саме такий і таке у тих, хто займається несродною справою... Черепаха, що схотіла стати орлом, тому й гепнула боляче; вовк, що зовні мов пес, тільки ж «погляд» у нього вовчий; кабан, що, хоча й пожалуваний у барани, ще й патент заповав на походження від благородних бобрів, залишивсь кабаном, бо продовжує рити землю і ламати плоти тощо... Типологічний ряд можна продовжити прикладами з іншої книжки: базарні перекупки, що записалися у богині, та, коли доходить до «діла», забуваються й лають і скубуть одна одну, зраджуючи правдиве нутро; безпробудний пияк, що й у ролі Зевеса кружає сивуху, найвищі рішення приймаючи «з бодуна»; війна за столицю світу, провіщена провидінням, хоч насправді – з-за Аматиного цуцика і Лависі «кусочок ласий»; «заслинений» од почуттів напівбог, що, звоювавши не менш заслиненого царька-конкурента, зачинає династію володарів «вічного» Риму...

«Так оце-то та богиня! Лишенько з тобою...» – вигукне Шевченко у «Сні», називаючи речі, трагедізовані в «Енеїді», вже власними іменами – іменами катів України, російських царів... А ще він заповість: «Не минайте ані титли, Ніже тії коми, Все розберіть... та й спитайте Тойді себе: що ми?..», вознісши індивідуальне «пізнай себе» на рівень самопізнання нації... А ще, на самому початку себе як Шевченка, він хотів малювати, усім серцем відчуваючи, що в цьому – його поклонання... Та хтось інший, зробивши його кріпаком, вважав інакше й призначив непомірну ціну за те, що не має ціни, бо дається від Бога...

Отоді, у причинному стані межової напруги, розпачливого вглядання у вічі недолі, й написали перші поезії – надривні нотатки людського серця, якому заборонено жити у сродності...

Штучна імперська конструкція з її рукотворною ієрархією суспільних станів, чинів, звань, класів і каст виявилась абсолютно невідповідною матриці Божого світу, структурованого за логікою Вищого промислу. Феномен Шевченка і все, що «далі буде» – переконливе унаочнення скворородинського вчення на практиці: коли віриш у «невидимого» Бога і Його «невидимий» замисел, тоді «невидима» сродність, як і «невидима» Україна, неминуче оновляться – їх, мов добре зерно, не заглушать (ой-як) «видимі» бур'яни... Шевченко – кульмінація розвитку дії, що зачалася від скворородинської зав'язі. Але смішно й подумати, що свою місію він здійснив, «начитавшись» Сквороди – свідомо ставши його послідовником, апологетом, «учнем»... Смішно для нас. Тим часом, наші «сусіде близькі», силкуючись анексувати любомудра для потреб свого «руського міра», думають саме в такий спосіб.

Приміром, автор першої у Росії монографії про Сквороду В. Ерн (1912), оголошуючи Григорія Савича «тайним отцом славянофильства», вдається до послуг «какого-то ученика Сквороди». Той у «сочинении» «Ольга Православная» вкладає в уста свого вчителя молитву від імені московитів: «Отче наш, иже еси на небесах. Скоро ли ниспослешь нам Сократа, который бы научил нас познанию себя, а когда мы себя познаем, тогда мы сами из себя выведем науку, которая будет наша природная». Окрім рівня аргументації (покликатися на *художній* твір, до того ж навіть не пам'ятаючи його «сочинителя»), тут вражає спосіб мислення і того, хто це написав, і того, хто його цитує. «Какого-то ученика Сквороди» навчав, логічно, учитель «Скворода», який, своєю чергою, потребував учителя «Сократа», аби той навчив його, як навчити усіх московитів пізнавати... себе!.. Такого «навмисно не придумаєш», для такого треба мати московський розум, що найбільше у світі боїться власної волі... Але ж Скворода український, *зкликаючи* земляків пізнавати себе, мав на увазі, щоб вони це зробили самі, адже це той єдиний випадок, коли вчитель безсилий! Вчитель



може обґрунтувати необхідність себепізнання, стимулювати до нього, захоплювати перспективами, які воно відкриває (що й робив Скворода), але сам акт пізнання *самого себе* – прерогатива виключно *самого себе*: тільки в повній *безпосередності* серце може почути Бога й мати певність, що це саме Він, а не певний «вчитель» з «благими намірами»...

У тім-то й диво скворородинства, що в його атмосфері українська душа почала розкриватись, не питаючи на це дозволу ні у кого, крім себе і Бога у собі. Благословенне любомудром пізнання себе, пізнання власної сродності детонувало процес саморозвитку, де вже тільки питанням часу була жива, а не книжна, літературна мова – що далі, то глибша, гостріша проблематика, досконаліша художня якість літератури – «літературоцентрична» українська ідея. Скворода вже був не потрібен: зернина дала стартовий імпульс, далі росло «само»...

Та настала пора, і про нього згадали. І «як зачаровані, повернулися до скворородинства». І згадують все частіше, дієвіше, бо стає все більш зрозуміло, що без нього немає ґрунту, основи, «центру»; що без пізнання його неможливо вповні пізнати все, що до-, і все, що після нього; а головне, що пізнання його – то пізнання себе. Воно ж не скінчиться ніколи. ■

СВІТЛИЦЯ СИМВОЛІВ СКОВОРОДИ, АБО ОСНОВИ ДУШЕВНОГО МИРУ

■ Катерина Любонько

«Розмова, що називається Алфавіт, або Буквар миру» – це філософська бесіда п'яти друзів (Григорія, Лонгина, Панаса, Якова і Єрмолая) про те, що саме закладає основи душевного миру. Усі співрозмовники – однодумці, всі сповідують християнство і бесідують, звертаючись до ідей та образів із Біблії, а Григорій (у якому ми впізнаємо Григорія Сковороду) раз за разом наводить друзям алегорії ще й з давньогрецької та давньоримської філософії. В одному з найяскравіших епізодів твору під назвою «Кілька символів, тобто загадкових або таємничих образів, із поганського¹ богослов'я» Григорій показує своїм друзям, як через нехристиянську мудрість пізнавати себе.

Ця сюжетна сцена відбувається у світлиці, куди Григорій запрошує всіх після бесіди в саду. Зайшовши, друзі дивуються: вся кімната увішана чудернацькими картинами, на яких зображені купідони, тварини та різні речі. Панас на

¹ Тобто язичницького.

це вигукує: «Фе! Усі вони, як бачу, поганський бруд». А Єрмолай каже: «Коли б у твою світлицю прийшов християнин із молодим розумом, то вважав би тебе ідолопоклонником». Григорій же відповідає, що «чисте небо не боїться блискавки й грому», тобто він щирий у своєму прагненні пізнавати Божі істини, і вчиться в усіх, хай навіть і в нехристиянських мудреців. Далі він запрошує друзів разом переглянути любийому картини.

Це можемо зробити і ми, адже Сковорода замалював своєю рукою згадані образи² та залишив їх нам у творі. Всього в цьому епізоді п'ятнадцять символів, їхній порядок у статті збережений.

Що ж вони означають? Яким є Буквар, чи то основи, душевного миру для Григорія і для кожного, хто шукає щастя?

² Ці образи Григорій Сковорода перемалював зі збірника «Символи та емблеми» (*Symbola et Emblemata*), виданого 1705 р. в Амстердамі.



Символ 1

«Батьки наші найкращі вчителі»

На дереві сидять солов'ї, старші навчають молодших співати – так передається мудрість із покоління в покоління. Шукачеві щастя й внутрішнього миру варто перш за все звертатися за досвідом до своїх попередників, вчитися у батьків, потім у вчителів та мудреців минулого.

Символ 2

«Природа перевершує науку»

Оленя поранили стрілою, він лікується листочками ясенця. Природа навчила оленя зцілювати себе, вона стала для нього найкращим учителем. Той, хто засвоює мудрість учителів, врешті навчається тлумачити й природу, і в ній знаходить приховані глибокі істини, що зцілюють серце.



Символ 3

«Шукай себе всередині себе»

На березі моря на камінчику лежить мушля, а в ній видніється перлина. Як у мушлі найцінніше сховане всередині за твердою оболонкою, так і в людині найдорожчі скарби недоступні для очей. Тож шукач мудрості зрештою звертає свій зір всередину себе.

Символ 4

«Рано молитися буду до Тебе та буду чекати»

Слон із піднятим хоботом вітає вранішнє сонце. Раніше подейкували, що слони мають звичай збиратися разом на світанку і дивитися на схід. Шукаючи себе всередині себе, людина скерує всю свою увагу до найсвітлішого в собі, до своєї вищої Божої природи.



Символ 5

«Пізнай себе. Зазирни всередину»

Юнак Нарцис милується своїм відображенням у воді. Він закохався у свою подобу, і тому символізує людину, яка судить усе по зовнішності: «У чистому джерелі задивився на свій голий вигляд, а не вникає всередину, в саме своє серце і в таємне керівництво блаженної природи, що може настановити його на шлях миру; тим губить себе, що любить себе». Звернувшись до найкращого в собі, людина може обманутися й сприйняти це світло за власний земний блиск. Цей образ нагадує шукачу поза зовнішніми проявами пізнавати суть речей, а поза виглядом пізнавати вічне серце.



Символ 6

«Не загубити б тільки серця»

Бобер тікає від мисливців. Вони полюють на нього заради його статевих органів, які мають лікувальні властивості. В Античності та Середньовіччі побутувала легенда, що бобри відгризали собі яєчка і кидали мисливцям, аби залишитися живими. Так бобер став символом того, хто жертвує другорядним заради головного. Шукач щастя, який головною цінністю вважає своє серце і робить вибори на його користь, залишиться внутрішньо живим при будь-яких обставинах. Іншими словами Скворода про це говорить: «Чого хочеш шукай, та не втрадь миру».





Символ 7

«Бажання моє губить мене»

Нічні метелики летять на вогонь і там гинуть. Властиве їм середовище – це сутінки, але вони спокушаються на світло вогню. Цей та наступні два образи застерігають людину діяти всупереч своєму серцю, своїй справжній природі.

Символ 8

«Вороги чоловікові – домашні його»

Малюнок передає сцену з давньогрецького міфу: мисливець Актеон був покараний Артемідією за зухвалість, він підглядав за богинею під час її купання, тож вона перетворила Актеона на оленя і його загризли власні ж пси. Коли людина береться не за те, що їй належить, то туга і печаль, мов ті собаки, зсередини загризають її – це ще одне попередження для того, хто прагне віднайти внутрішній мир.



Символ 9

«Гордіня чоловіка його принизить»

На зображенні інша сцена з давньогрецького міфу: юнак Фаєтон на колісниці падає з неба й розбивається. Згідно з міфом, Фаєтон попросив у свого батька Геліоса колісницю, щоби один день правити замість нього. Але, здійнявшись у висоти, він не витримав величності того, що побачив, і втратив управління. Це третє й останнє попередження від давніх мудреців, розтлумачене Скворородою: людину губить прагнення високих посад чи великих знань із марнославства, коли їй призначене інше. Хай шукач береться за споріднену працю й обирає споріднених друзів, не спокушаючись на високі принади.



Символ 10

«Заспіваю Любому моєму пісню»

На сухому дереві сидять пташки – горлиця зі своїми дітками. Під деревом лежить мертвим її коханий, від якого йдуть струмки, що далі живлять зелені луки. Цей непростий образ уособлює Біблію – книгу, яка за своєю оболонкою є мертвою, але здатна жити людські душі. Суттю цієї книги є Бог, і горлиця співає саме Йому. Так спраглому до внутрішнього миру навіть у священних книгах слід любити не форму, а суть, яка й живитиме його серце.



Символ 11

«Пізнавай ти Його на всіх дорогах своїх, і Він випростує твої стежки»

Корабель пливе у морі, на його кормі сидить купідон, а вітер надимає вітрила і спрямовує судно до гавані. Коли шукач-мандрівник повсякчас пізнає себе і Бога в собі – ту суть, про яку йшлося у попередньому образі, тоді він зсередини отримує скерування і сили рухатися до своєї гавані, внутрішнього миру.

Символ 12

«Хто пристає до Господа, стає одним духом із Ним»

Шляхом крокує хлопчик, який несе на плечах свого брата. Цей хлопчик зі здоровими ногами, але сліпий, зветься Практик, а його брат зі здоровими очима, але безногий, має ім'я Обсерватор. Сліпий Практик узяв безногого Обсерватора на плечі, і разом вони змогли повернутися до своєї домівки – символічного Миргорода. Ось що, пізнаючи себе, має здійснити шукач миру: довіритися всередині себе тій частині, що вмє розпізнавати, – найглибшому своєму еству, яку Сковорода називав Серцем, Богом, Природою чи то Розумом.





Символ 13

«Бог є любов»

Купідон на своїх плечах несе Всесвіт. Виглядає, що йому важко, але це не так. В образі купідона Сковорода бачить Бога, який є любов'ю. А любові легко нести на собі і цілий світ. І тепер, коли шукач миру з'єднався з вищим у собі, він здатен нести з любов'ю свою частину світу.

Символ 14

«Любов складає світ»

Купідон пронизує стрілами земну кулю. Це ніби Бог стрілами любові урухомлює весь світ. Саме любов, або Божі поривання всередині нас, за словами Сковороди, «рухає всі сотворіння до свого місця і своїм шляхом». Цей символ – прославляння сили любові, що не лише з легкістю дозволяє шукачу нести свою «долю», але й рухає всіх і кожного до свого призначення.



Символ 15

Без назви

Цей символ вирізняється з-поміж інших: він не має підпису, а його зображення дещо відрізняється з описом. У творі сказано, що на малюнку зображено хлопчика без крил, увінчаного квітковим вінком, який несе ріг достатку, – це образ Природи. Той, хто слідує природі як своїй покровительниці, не лише здобуває мир та радість у серці, а приносить світові гідні уваги плоди. Ось до чого приходить шукач миру, який в усьому керується Природою.





Богоматір Оранта (мозаїка), XI ст., Собор Софії Київської

Це був останній символ у світлиці Григорія. Друзі подивовані з побачених образів, а Григорій їм говорить: «...Розглядаючи картини давніх любомудрів, що таємно зображають Божу премудрість, не бачите на найголовнішому місці образ Христа, що наче всіма ними володіє». Ось чому Григорію не були страшні дорікання в ідолопоклонництві, за образами різних традицій він міг віднайти єдину мудрість, найвищим символом якої для нього був Христос.

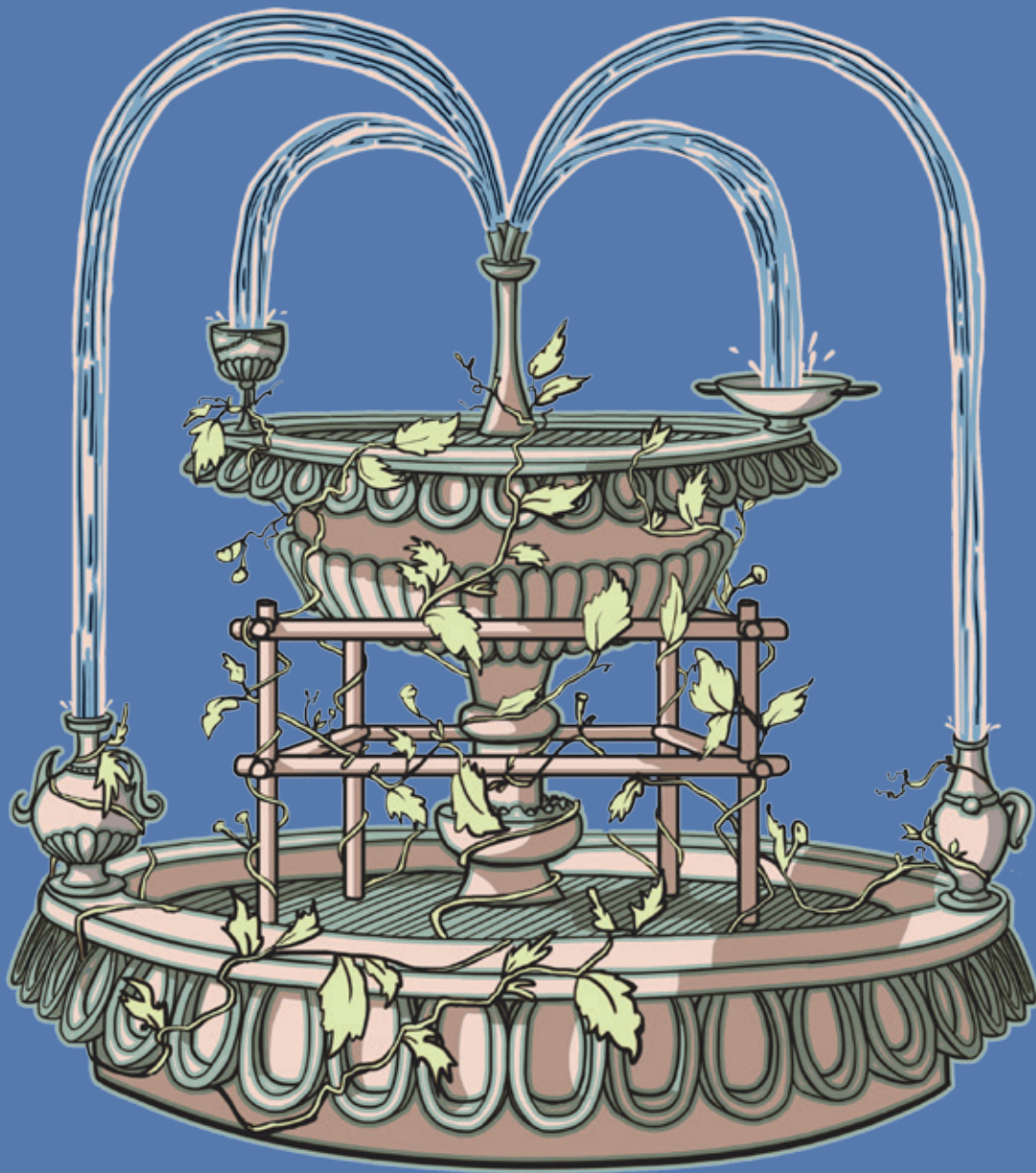
Далі він підводить друзів до ікони Христа, під яким написано «Ісус Христос учора і сьогодні, і навіки Той Самий».

І насамкінець співрозмовники споглядають ікону Діви Марії, зачитуючи підпис: «Радуйся, чесного таїнства двері! Радуйся, премудрих перевищуюча розум! Радуйся, вірних освітлюючи думки!».

На цьому закінчується їхня дружня бесіда у світлиці, знайомство з образами, які передають світогляд Григорія, а що важливіше, вони скеровують його та інших шукачів мудрості на дорогах життя.

Звернення до символів не було випадковим для Сковороди, бо весь світ для нього був ніби книгою образів, що потребують тлумачення. У зовнішньому він завжди віднаходив внутрішній зміст, тому й казав, що існує людина (зовнішня) й Людина (внутрішня), серце (в тілі) й Серце (як ціннісний центр людини) і т.д. Пошук цього внутрішнього у всіх доступних на той час традиціях і загалом у природі був постійною духовною практикою Григорія Савича, завдяки чому народжувалися всі його твори, зокрема й «..Буквар миру», до якого ми з вами долучилися. ■

НЕРІВНА ВСІМ РІВНІСТЬ



В. Дордолан та О. Башкірцева, Фонтан Г. Сковороди, 2022 р.

Фонтан із надписом «Нерівна всім рівність» – це найвідоміший символ Сковороди. Григорій Савич був твердо переконаний: хоча всі люди різні й мають різну долю, але всі рівні в тому, що можуть бути щасливими.

«Бог подібний до багатого фонтана, що наповнює різні посудини за їхньою місткістю».

«Ллються із різних трубок різні струмені у різні посудини, що стоять навколо фонтана. Менша посудина має менше. Однак у тому дорівнює більший, що однаково повна».

І що глупіше, ніж рівна рівність, яку дурні надаремно намагаються запровадити у світі? Яке глупе все те, що противне блаженній природі...».

Про цікаве



Зелена комета наблизилась до Землі на початку лютого 2023 р.

Небесне тіло C/2022 E3 (ZTF) пролетіло максимально близько до Землі 2 лютого, що дозволило спостерігати його неозброєним оком у Північній півкулі. Востаннє так близько комета підлітала близько 50 тис. років тому. Зелене забарвлення небесного тіла зумовлене випаровуванням вуглецю з його поверхні під дією сонячного випромінювання.

Джерело: <https://techno.nv.ua/ukr/popscience/zelena-kometa-50297692.html>



Археологи дослідили затоплене поселення біля берегів Ізраїля.

Ще у 1960-х роках біля міста Атліт почалися підводні розкопки. У 1984 р. було знайдено стародавнє поселення, яке назвали Атліт Ян, відтоді там продовжуються роботи дослідників. Поселення існувало близько 9000 років тому. Наразі виявлено святилище, житлові будинки, колодязі, могили. Основною версією причини загибелі поселення є цунамі.

Джерело: <https://focus.ua/uk/technologies/548092-po-stopam-atlantidy-u-poberezhya-izrailya-obnaruzhili-gorod-zatoplenyy-cunami-tysyachilet-back>



Вчені розшифрували напис стародавньою ханаанською мовою.

У 1980-х роках під час ірано-іракської війни в Іраку було знайдено декілька табличок з написами невідомою ханаанською мовою і старовавилонським діалектом аккадської мови. Ці таблички у 2016 р. почали вивчати дослідники Манфред Кребернік та Ендрю Р. Джордж. Вони змогли перекласти напис. В тексті згадуються імена божеств, зірок, сузір'їв, їжа та одяг, а також є фрази із соціального спілкування.

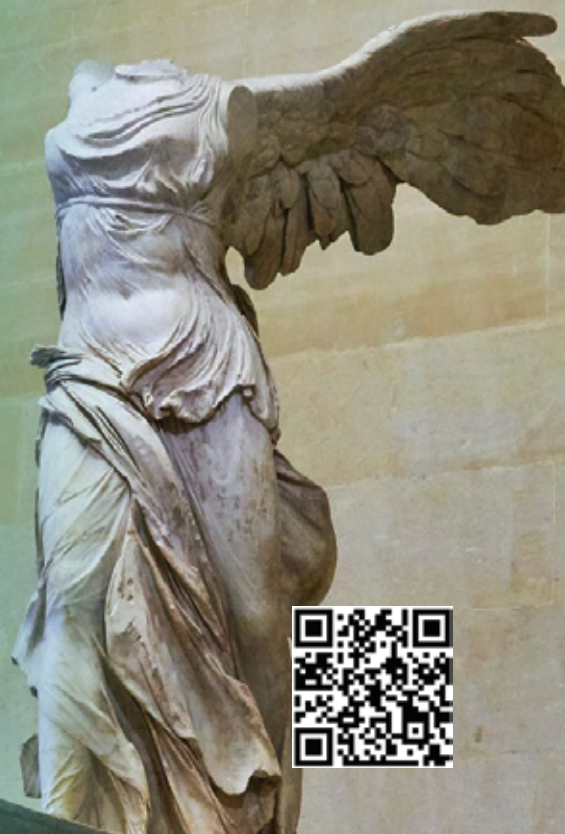
Джерело: <https://hromadske.radio/news/2023/02/04/arkheolohy-rozshyfruvaly-napys-khanaans-koiu-movoiu-na-hlynianykh-tablychkakh-vikom-4-tysiachi-rokiv>



Мурал, присвячений Григорію Сковороді, з'явився в Івано-Франківську.

У січні 2022 р. у центральній частині Івано-Франківська створили мурал із зображенням українського філософа Г. С. Сковороди. Автором став франківський художник, дизайнер Роман Бончук. Сковорода ступає по розкритій книзі, поруч розміщено напис: «Духовна зброя сильніша за тілесну». Мурал створено за ініціативи Культурної асоціації «Новий Акрополь» до 300-річчя з дня народження філософа.

Джерело: <https://newacropolis.org.ua/news/2023/2/8/stinopys-prysviachenyi-hryhoriu-skovorodi-ziavyvsia-u-ivano-frankivsku-1675892420>



ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ЖИТТЯ

Курс лекцій та практичних занять



18 лекцій
заняття щотижня

практичні заняття
двічі на місяць

курс вивчається
у 54 країнах

Програма

- Філософія як спосіб життя ▪ Індія ▪ Тибет ▪ Єгипет ▪ Рим і стоїки ▪ Конфуцій
- Платон ▪ Плотин ▪ Аристотель ▪ Свобода вибору і доля ▪ Філософія історії



Що дає курс практичної філософії

- пізнавати себе і вчитися володіти собою
- краще розуміти інших
- приймати події, виклики часу і не боятися змін
- розвивати критичне мислення, міркувати та розширювати світогляд
- розвивати символічне мислення та творчу уяву



Більше, ніж навчання

Разом ми робимо культурні і волонтерські проекти. У школі філософії «Новий Акрополь» ви знайдете однодумців, щоб допомагати природі та людям.

Запрошуємо у філософську подорож! Реєструйтесь і запрошуйте друзів:

 newacropolis.org.ua

 [philosophy_course](https://www.instagram.com/philosophy_course)

НА

НОВИЙ АКРОПОЛЬ
ВИДАВНИЦТВО



Готуються до друку

- Платон «Менон», «Кратил», Прокл «Коментар до діалогу “Кратил” Платона»
- Хорхе Анхель Ліврага «Анкор-учень»
- Хорхе Анхель Ліврага «Елементали»



Для придбання і розповсюдження звертатися:
nabooks.com.ua, facebook.com/NewAcropolisPublishing



+38 (067) 440-94-24